

УДК 351

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5\(71\)-8](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5(71)-8)

Володимир КРЕЙДЕНКО

кандидат наук з державного управління, асистент кафедри парламентаризму Навчально-наукового Інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Академіка Ромоданова, 12/2, Київ, Україна, 04050

ORCID: 0000-0003-2300-7857

Лілія ГРИГОРОВИЧ

кандидат філософських наук, асистент кафедри парламентаризму Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Академіка Ромоданова, 12/2, Київ, Україна, 04050

ORCID: 0000-0002-0762-5498

Volodymyr KREIDENKO

Candidate of Sciences in Public Administration, Assistant at the Department of Parliamentarism of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko Kyiv National University, 12/2, Akademika Romodanova St, Kyiv, Ukraine, 04050

ORCID: 0000-0003-2300-7857

Liliya HRYHOROVYCH

Candidate of Philosophical Sciences, Assistant at the Department of Parliamentarism of the Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko Kyiv National University, 12/2, Akademika Romodanova St, Kyiv, Ukraine, 04050

ORCID: 0000-0002-0762-5498

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE VERCHOVNA RADA (SUPREME COUNCIL) OF UKRAINE AS A SUBJECT OF STATE-ADMINISTRATIVE RELATIONS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE: ISSUES OF THEORY AND PRACTICE

За демократичного режиму роль і значення парламенту об'єктивно зростає у зв'язку з необхідністю повноцінного забезпечення народного представництва, здійснення активного законотворення в інтересах суспільства. Суб'єктність Верховної Ради України в системі державного управління впливає з принципу парламентської автономії, необхідності побудови в Україні демократичної правової держави, та структурується у політичній, адміністративній, правовій та інших сферах. Тому у статті досліджуються особливості участі Верховної Ради України в системі державно-управлінських відносин в умовах дії правового режиму воєнного стану (з 24 лютого 2022 року).

Для досягнення вказаної мети проведено комплексне дослідження діяльності Верховної Ради України у сфері державного управління упродовж нетривалого періоду часу (лютий 2022 – травень 2023 року). На основі наукового аналізу відповідних тенденцій доведено, що в умовах воєнного стану, запровадженого в Україні у зв'язку з широкомасштабною російською збройною агресією 24 лютого 2022 року, роль і значення Верховної Ради України як парламенту Української держави та єдиного органу законодавчої влади зазнали помітних трансформацій, зумовлених воєнно-політичною динамікою та потребами забезпечення безпеки парламентської інституції.

Умови функціонування Верховної Ради України упродовж дії режиму воєнного стану спростовують тези про втрату Парламентом України його суб'єктності, занепад його ролі в системі державного управління тощо. Натомість спостерігаються суперечливі тенденції: з одного боку, піднесення законодавчої функції в діяльності Верховної Ради України в цей період, з другого боку, відносно зниження ваги бюджетної і контрольної функції Парламенту України. Їх поєднання і подальші перспективи розвитку залежать від можливих законодавчих змін у регулюванні парламентської діяльності, міжнародних та внутрішніх

особливостей воєнно-політичних подій, тривалості дії режиму воєнного стану, складнощів повоєнного відновлення України тощо.

На основі проведеного дослідження запропоновано перспективні шляхи удосконалення законодавства та практики його реалізації в напрямі зміцнення ролі Верховної Ради України в системі державного управління.

Ключові слова: парламент, парламентаризм, Верховна Рада України, державне управління, воєнний стан, народні депутати України.

Under the democratic regime, the role and importance of the parliament in this system objectively increases in connection with the need to fully ensure people's representation, implement active lawmaking in the interests of society, and ensure effective and efficient control over the executive power in accordance with general societal needs. The subjectivity of the Verkhovna Rada of Ukraine in the system of state administration derives from the principle of parliamentary autonomy, which gradually develops as Ukraine builds a democratic legal state, and is structured in political, administrative, legal and other spheres.

The purpose of this article is to study the peculiarities of the participation of the Verkhovna Rada of Ukraine as the state parliament in the system of state-administrative relations under the conditions of the legal regime of martial law (from February 24, 2022).

In order to achieve this goal, a comprehensive study of the activities of the Verkhovna Rada of Ukraine in the field of public administration was conducted over a short period of time (February 2022 – May 2023). On the basis of a scientific analysis of the relevant trends, it has been proven that in the conditions of martial law introduced in Ukraine in connection with the large-scale Russian armed aggression on February 24, 2022, the role and significance of the Verkhovna Rada of Ukraine as the parliament of the Ukrainian state, the sole body of the legislative power, underwent noticeable transformations, caused by military and political dynamics and the needs of ensuring the security of the parliamentary institution. The analysis of the change in this role was carried out in terms of the differentiation of external management and internal management relations, the subject of which is the Verkhovna Rada of Ukraine. In the structure of foreign management relations, the activity of the Verkhovna Rada of Ukraine began to be subordinated to the imperative of legislative provision of national security and defense as a leading constitutional value and the main direction of state policy under martial law. At the same time, in the internal management dimension, the problem of ensuring its own security and institutional continuity (permanent functioning of it as a single body of legislative power) acutely faced the parliament itself as a state institution.

The conditions of the functioning of the Verkhovna Rada of Ukraine in the real activity during the martial law regime refute theses about the loss of its subjectivity by the Parliament of Ukraine, the decline of its role in the state administration system, etc. Instead, contradictory trends are observed: on the one hand, the rise of the legislative function in the activity of the Verkhovna Rada of Ukraine during this period, on the other hand, the relative decrease in the weight of the budgetary and control functions of the Parliament of Ukraine. Their combination and further prospects for development depend on possible legislative changes in the regulation of parliamentary activity, as well as on the military-political dynamics, the duration of the martial law regime, the difficulties of the post-war reconstruction of Ukraine, etc.

On the basis of the conducted research, promising ways of improving the legislation and the practice of its implementation in the direction of strengthening the role of the Verkhovna Rada of Ukraine in the system of state administration are proposed.

Key words: parliament, parliamentarism, Verkhovna Rada of Ukraine, state administration, martial law, people's deputies of Ukraine.

Постановка проблеми. Життя суспільства наповнене невизначеною кількістю комунікацій і потребує у силу своєї багатоманітності відповідного соціального регулювання, у якому чільне місце посідає державне управління. Найчастіше державне управління розглядається, як феномен, що у своєму інституційно-суб'єктному вимірі постає сферою діяльності системи органів виконавчої влади. Проте науково вивіреном і обґрунтованим, таким, що відповідає сучасним суспільно-політичним, управлінським і правовим реаліям, є висновок, згідно з яким у широкому розумінні поняття державного управління поширюється на всі три конституційно визначені гілки державної влади – виконавчу, законодавчу і судову, є сферою діяльності кожної гілки державної влади [3].

Разом з тим, хоча парламент у сучасній державі зазвичай не здійснює безпосереднього управління суспільством, і управлінський

процес у парламенті здебільшого торкається його внутрішньої (внутрішньо-парламентської) діяльності, все ж законодавчий орган впливає на інші державно-управлінські відносини, беручи участь (разом із главою держави) у формуванні органів виконавчої та/або судової влади; визначаючи нормативні умови функціонування цих гілок влади; несе відповідальність за ефективність діяльності уряду через партійну більшість (парламентську коаліцію); формує законодавчу базу для регулювання соціально-економічних та духовно-культурних, політико-правових та екологічних процесів у державі в цілому; здійснює парламентський контроль за системою органів виконавчої влади; бере участь у бюджетному фінансуванні системи державного управління та в контролі за витрачанням відповідних коштів від імені суспільства. Суб'єктність Верховної Ради України у системі державного управління впливає

із принципу парламентської автономії та її ролі і місця у системі державних органів. Так звані екстремальні або надзвичайні правові режими, які дають змогу організувати діяльність органів держави в складних, нестандартних ситуаціях [16; 18] мають особливе значення у функціонуванні усього механізму влади, у тому числі і для Парламенту. До числа останніх як у науці, так і у практиці державного управління віднесено правовий режим воєнного стану [4; 5; 8; 10; 11], яким є «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» (стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [15]). Запровадження правового режиму воєнного стану обумовлює зміни порядку здійснення державного управління загалом, у тому числі реалізації повноважень Верховної Ради України як суб'єкта державного управління в Україні.

Метою цієї статті є дослідження особливостей діяльності Верховної Ради України як суб'єкта державно-управлінських відносин в умовах дії правового режиму воєнного стану (з 24 лютого 2022 року).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі проблеми функціонування Верховної Ради України висвітлювалися вченими з теоретико-правових, конституційно-правових, державно-управлінських, соціологічних, історичних та політологічних позицій виходячи з визначення ролі та місця парламенту в системі державного управління, різноаспектністю впливу на них з боку єдиної в державі парламентської інституції. Згадані дослідження стосуються мирних умов реалізації управлінської ролі Верховної Ради України. Запровадження у зв'язку із безпрецедентною агресією з боку російської федерації на територію України правового режиму воєнного стану, специфіка якого в теоретико-правовому, конституційно-правовому, адміністративно-правовому та полі-

тико-правовому вимірах, стали предметом досліджень ряду сучасних українських науковців, зокрема, В. Белевцевої, П. Богуцького, В. Вернигори, В. Гошовської, Л. Демидової, Н. Коваленко, В. Ковалю, А. Комзюка, В. Костицького, С. Кузніченка, В. Литвина, В. Ліпкана, С. Магди, В. Настюка А. Ониськіва, В. Середи, В. Суценка та ін.

Звичайно, у зв'язку із запровадженням воєнного стану участь Верховної Ради України у функціонуванні системи державного управління зазнала істотних змін [13], при цьому враховується формування воєнної за своєю сутністю державно-управлінської парадигми України, що опосередковує потребу у відповідних наукових дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Початок широкомасштабної російської збройної агресії та введення у зв'язку з цим на території України воєнного стану в 2022 році зумовили відповідні зміни у різних сферах життєдіяльності держави і суспільства, здійснення інституційно-правових змін, трансформацію системи державного управління [2]. Оскільки ця агресія виявилася не тільки широким посяганням на права і свободи людини і громадянина, державний суверенітет і територіальну цілісність України, але й завдала потужного удару економіці країни та величезних збитків інфраструктурі, виробничим об'єктам, об'єктам комунальної та соціальної сфери, стала найбільшою загрозою національній безпеці, спробою знищення незалежності України [8]. Викликані цими загрозами трансформації охопили всі частини управлінського механізму та зумовили зміни в ролі й значенні суб'єктів державного управління.

Суб'єктами державного управління як носія прав і обов'язків у сфері публічного права, передбачених адміністративно-правовими нормами, є відповідні органи державної влади, здатні реалізовувати надані права, виконувати покладені на них обов'язки [1]. Останнє дає можливість прослідкувати зміни у діяльності Верховної Ради України як суб'єкта державного управління, її здатність адаптуватися до врахування державно-управлінської парадигми воєнного характеру, виробити власні підходи до організації управлінської діяльності в умовах невизначеності строків дії воєнного стану, воєнно-політичної динаміки, що зумовлює його введення і продовження, інтенсивності воєнних дій на територіях України тощо.

У зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні було встановлено особливий порядок організації та діяльності суб'єктів державного управління, спрямованого на

забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави; визначено обсяг і межі тимчасового обмеження та особливого порядку реалізації прав і свобод громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб; визначено види та порядок у реалізації заходів правового режиму воєнного стану [6]. Повноваження Верховної Ради України як суб'єкта державного управління виражаються в змінах форм і видів реалізації її конституційної компетенції, що знаходять своє відображення в конкретних діях і заходах, що здійснюються Парламентом як суб'єктом державного управління. Тут маються на увазі і можливість Парламенту втілювати свою волю у форму рішень, обов'язкових для виконання [16], за умови використання нових підходів до прийняття таких рішень, які врахували б максимальну кількість факторів, обумовлених війною та запровадженням правового режиму воєнного стану, а також враховували б аналіз, прогнозування, оптимізацію, економічне обґрунтування становища в умовах недостатньої кількості відомостей, часткової відсутності інформації [12].

Практична парадигма діяльності Верховної Ради України стала підпорядковуватися імперативу законодавчого забезпечення національної безпеки і оборони як головного напрямку державної політики в умовах воєнного стану при одночасному забезпеченні власної безпеки і безперебійного функціонування Парламенту та використання адаптивної моделі здійснення державного управління відповідно до конституційно визначеної компетенції та умов воєнного стану [13, с. 46–47], збереженні його політико-правової сутності в системі парламентаризму.

Отже, роль і місце Верховної Ради України у сфері державного управління за умов воєнного стану може бути проаналізована не тільки на рівні організації управління внутрішніх парламентських процесів, але й через аналіз змісту і спрямованості його впливу на керованість державними і суспільними процесами. Тут мова йде про взаємодію Парламенту з Президентом України, органами виконавчої влади, об'єктами державного управління. Спостерігаємо дві суперечливі, по суті протилежні тенденції: з одного боку, помітне певне посилення ролі парламенту в умовах війни, а, з другого боку, відбувається певне обмеження його компетенції.

На користь аргументу щодо вивіщення ролі парламенту в державному управлінні свідчать такі нормативно обумовлені процеси в умовах воєнного стану:

– Верховна Рада України є єдиним суб'єктом, уповноваженим легітимувати рішення глави держави щодо введення воєнного стану, його продовження, а також щодо його припинення (вона затверджує указ Президента України як Глави держави про введення цього правового режиму (пункт 31 частини першої статті 85 Конституції України [7]) (відтак, у разі незатвердження парламентом указу такий режим не вводиться), що вказує на центральне місце парламенту в інституціалізації цього екстремального правового режиму;

– Верховна Рада України залишилася єдиним органом законодавчої влади, зберігаючи цю моносуб'єктність навіть в умовах воєнного стану; зберігається заборона делегування повноважень Верховної Ради України іншим органам чи особам, що порушувало б моносуб'єктність законодавчої влади;

– Верховна Рада України продовжує діяти виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією та законами України (частина перша статті 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [14]);

– повноваження Верховної Ради України, передбачені Конституцією України, не можуть бути обмежені (частина третя статті 12 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [15]).

Попри певні обмеження щодо тривалості проведення безперервного пленарного засідання Парламенту (в середньому один-два дні на тиждень для ухвалення необхідних рішень), Верховна Рада України значно посилила свій вплив на сферу державного управління, інтенсифікувавши прийняття законів у сфері забезпечення національної безпеки і оборони, зміцнення обороноздатності держави, посилення підтримки Збройних Сил України і в цілому всієї воєнної організації держави, захисту прав і свобод людини і громадянина, зміцнення захищеності критичної інфраструктури, посилення міжнародної складової в системі заходів з протидії російській збройній агресії в умовах воєнного стану. Так, лише за перший рік дії воєнного стану Верховна Рада України прийняла 384 закони в цілому, з яких приблизно 100 законодавчих актів, безпосередньо спрямованих на протидію збройній агресії російської федерації, у тому числі 9 заяв та 24 звернення до міжнародної спільноти із цього приводу. Крім того, у сфері європейської інтеграції парламентом України було прийнято 39 законів, 31 законопроект – за основу [17].

Разом з тим, компетенція Верховної Ради України зазнає певного формального обме-

ження за умов воєнного стану: 1) в умовах війни Парламент позбавляється права вносити зміни до Конституції України (частина друга статті 157 Конституції України [7]); 2) Верховна Рада України не може припинити чи призупинити свою діяльність (вибори до Верховної Ради України не оголошуються) (частина четверта статті 83 Конституції України [7]); 3) унаслідок численних змін до бюджетного законодавства обмежена бюджетна функція Верховної Ради України на користь зміцнення бюджетних повноважень Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів України [14].

На практиці певних обмежень зазнає і контрольна функція Верховної Ради України. Зупинено аналіз практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань, віднесених до предметів відання комітетів, підготовка та подання відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України. Окремо варто відмітити, що жодного разу Парламент України не обговорив стан додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану, малопомітно виявилася й діяльність тимчасових спеціальних і слідчих комісій парламенту. Окрім цього, фактично у Парламенті не проводилося парламентських слухань, суттєво обмежено застосування інституту депутатських запитів. При цьому в усіх цих випадках відповідні акти Верховною Радою України щодо звуження чи відмови від певних форм діяльності не ухвалювалися.

Водночас, зазначені вище проблеми дозволяють говорити про проблемні моменти в управлінській діяльності Верховної Ради України як автономного суб'єкта державного управління, що передбачає осмислення та своєчасне вжиття правових і організаційних заходів з метою оптимізації ролі Верховної Ради України у системі державного управління, зокрема:

– зміцнення правових засад управлінських практик із забезпеченням домінування Конституції та законів у нормативній основі управлінської діяльності Верховної Ради України;

– систематизація, законодавче закріплення та реалізація комплексу необхідних заходів із забезпечення безпеки Верховної Ради України, її Апарату та народних депутатів України в умовах воєнного стану;

– удосконалення положень Регламенту Верховної Ради України, що спрямовувалося

б на адаптацію законодавчої процедури до умов воєнного стану (спрощення низки елементів цієї процедури з метою прискорення ухвалення законів, зокрема, спрямованих на потреби зміцнення національної безпеки і оборони, обороноздатності держави, інституційного зміцнення і розвитку її організації та всіх її складових елементів, скерованих на оборону країни від російської воєнної агресії);

– інституційне зміцнення контрольної функції Верховної Ради України та парламентських комітетів (найперше – профільного Комітету з питань національної безпеки, оборони і розвідки), тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій, із зазначенням можливих тимчасових обмежень в їх діяльності, зумовлених обставинами воєнного стану;

– подальше впровадження елементів електронного парламенту (розширення формату дистанційного режиму роботи колегіальних органів парламенту, а також – за необхідності – співробітників апарату) з урахуванням особливостей та необхідності збереження керованості парламентом як органом державного управління в умовах воєнного стану.

Висновки. Дослідження особливостей функціонування Верховної Ради України в умовах правового режиму воєнного стану демонструє ефективність використання сформованої спонтанно адаптивної моделі управління, яка передбачає поєднання нормативної, конституційно-правової основи діяльності Верховної Ради України з певними змінами державно-управлінської парадигми, зумовленими потребами захисту суверенітету та територіальної цілісності країни, воєнно-політичною динамікою та необхідністю захисту прав і свобод людини і громадянина.

Умови функціонування Верховної Ради України в умовах воєнного стану спростовують тези про втрату парламентом України його суб'єктності, надмірного звуження його ролі в системі державного управління, можливе делегування парламентської влади органам виконавчої влади та органам військового управління, згоргання демократизму в його діяльності тощо. Варто відмітити помітне піднесення законодавчої функції в діяльності Верховної Ради України в цей період за відносного зниження ваги бюджетної і контрольної функції, що відображає загальний тренд обумовленого війною певного домінування принципів централізації над засадами колегіальності в державному управлінні в умовах воєнного стану.

Література:

1. Алфьоров С. М. Адміністративне право : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. С. 218; Криворучко В. Органи виконавчої влади як суб'єкти адміністративного управління. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 3. С. 95.
2. Борщевський В.В., Василиця О.Б., Матвеев Є.Е. Публічне управління в умовах воєнного стану : інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони. Серія : Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 2 (76). С. 32.
3. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. С. 220–223.
4. Коваленко Н.В. Теорія адміністративно-правових режимів. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 432 с.
5. Коваль В.П. Адміністративно-правовий статус військовослужбовців в Україні в умовах правового режиму воєнного стану : дис. ... д-ра філософії : 081 – право (галузь знань – 08 Право). Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2021. С. 106–160.
6. Комзюк А.Т., Комзюк М.А., Липій Є.А. Адміністративно-правовий режим воєнного стану, введеного в Україні у зв'язку з московською військовою агресією. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. № 3. С. 106.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
8. Красівський О.Я., Мазій Н.Г. Проблеми та економічне врядування України в умовах війни. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; ред. колегія : І.О. Дегтярьова, В.С. Куйбіда, П.М. Петровський та ін., уклад. Т.О. Мельник. Т. 2*. Київ : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. С. 47.
9. Кузніченко С.О. Становлення і розвиток інститутів надзвичайних адміністративно-правових режимів в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харківський нац. університет внутрішніх справ. Харків, 2010. 34 с.
10. Кузніченко С. О. Адміністративно-правовий режим воєнного стану : монографія. Харків : Право, 2014. 232 с.
11. Магда С.О. Забезпечення прав, свобод та реалізація обов'язків громадян в умовах дії надзвичайних адміністративно-правових режимів : монографія. Харків : Право, 2015. 216 с.
12. Махначова Н.М. Особливості прийняття управлінських рішень органами публічної влади в екстремальних умовах. *Механізми публічного управління*. 2022. Вип. 29. С. 44.
13. Миколюк А.В. Публічне управління в умовах військового стану : питання ефективності. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 29. С. 48.
14. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654>.
15. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 28, ст. 250.
16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 вересня 2017 року «Про Концепцію реформування та подальшого розвитку системи управління державою в умовах надзвичайного стану і в особливий період»: Указ Президента України від 25.09.2017 року № 283/2017. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/2832017-22678>.
17. Рік роботи Верховної Ради України в умовах війни. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Тор-новина/233494.html>.
18. Середа В.В. Надзвичайні правові режими у сфері публічного права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2017. Вип. 3. С. 102.

References:

1. Alforyov, S. M. (2011). *Administratyvne pravo [Administrative law]*. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].
2. Borshchevsky, V.V., Vasylytsia, O.B., Matveev, E.E. (2022). Publichne upravlinnia v umovakh voiennoho stanu : instytutsiini transformatsii, stratehichne planuvannia ta mekhanizmy rozvytku [Public administration under martial law: institutional transformations, strategic planning and development mechanisms] *Derzhava ta rehiony. Seriiia : Publichne upravlinnia i administruvannia – State and regions. Series: Public management and administration, 2 (76)*, 32 [in Ukrainian].
3. Derzhavne upravlinnia [Public administration: textbook] (Vols 1–2) / Nat. Acad. state example under the President of Ukraine; ed. coll.: Yu.V. Kovbasiuk (head), K.O. Vashchenko (deputy chairman), Yu.P. Surmin (deputy chairman) [etc.]. Kyiv ; Dnipropetrovsk: NADU, 2012. Vol. 1, pp. 220–223 [in Ukrainian].
4. Kovalenko, N.V. (2017). *Teoria administratyvnykh rezymiv [Theory of administrative and legal regimes]*. Zaporizhzhia: Helvetica Publishing House [in Ukrainian].

5. Koval, V.P. (2021). *Administratyvno-pravovyi status vijskovosluzbovtiv v Ukraini v umovakh pravovoho rezytu vojennoho stanu [Administrative and legal status of military personnel in Ukraine under the conditions of the legal regime of martial law]*. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Komzyuk, A.T., Komzyuk, M.A., Lypiy, E.A. (2022). Administratyvno-pravovyi rezhym voiennoho stanu, vvedenoho v Ukraini u zviazku z moskovskoiu viiskovoiu ahresiiieiu [The administrative and legal regime of martial law introduced in Ukraine in connection with Moscow's military aggression]. *Naukovyi visnyk publicznego ta pryvatnoho prava – Scientific bulletin of public and private law*, 3, 106 [in Ukrainian].
7. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. (VVR), 1996, No. 30, Art. 141 [in Ukrainian].
8. Krasivskiy, O.Ya., Mazii, N.G. (2022). Problemy ta ekonomichne vriaduvannya Ukrainy v umovakh viiny [Problems and economic management of Ukraine in the conditions of war]. *Publichne upravlinnia ta administruvannya v umovakh viiny i v postvoiennyi period v Ukraini – Public management and administration in the conditions of war and in the post-war period in Ukraine : materials of Vseukr. science and practice conf. in three volumes*, Kyiv, DZVO «University of Education Management» National Academy of Sciences of Ukraine, April 15-28, 2022; ed. board: I.O. Degtyareva, V.S. Kuybida, P.M. Petrovskiy et al., comp. THEN. Miller. Vol. 2. Kyiv: DZVO «UMO» National Academy of Sciences of Ukraine, P. 47 [in Ukrainian].
9. Kuznichenko, S.O. (2010). *Stanovlennia i rozvytok instytutiv nadzvychainykh pravovykh rezhymiv v Ukraini [Formation and development of institutions of extraordinary administrative and legal regimes in Ukraine]*. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Kuznichenko, S. O. (2014). *Administratyvno-pravovyi rezhym voiennoho stanu [Administrative and legal regime of martial law]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
11. Magda, S.O. (2015). *Zabezpechennia prav, svobod ta realizacia oboviazkiv [Ensuring the rights, freedoms and implementation of the duties of citizens in the conditions of emergency administrative and legal regimes: monograph]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
12. Makhnachova, N.M. (2022). Osoblyvosti pryiniattia upravlinnykh rishen orhanamy publichnoi vlady v ekstremalnykh umovakh [Peculiarities of management decision-making by public authorities in extreme conditions]. *Mekhanizmy publicznego upravlinnia – Mechanisms of public administration*, 29, 44 [in Ukrainian].
13. Mykolyuk A.V. (2022). Publichne upravlinnia v umovakh viiskovoho stanu : pytannia efektyvnosti [Public administration under martial law: the issue of efficiency]. *Publichne upravlinnia i administruvannya v Ukraini – Public management and administration in Ukraine*, 29, 48 [in Ukrainian].
14. Osoblyvosti biudzhethnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of the budget process under martial law]. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/14654> [in Ukrainian].
15. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 roku № 389-VIII [On the legal regime of martial law: Law of Ukraine dated May 12, 2015 No. 389-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. (VVR), 2015, No. 28, Art. 250 [in Ukrainian].
16. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 13 veresnia 2017 roku «Pro Kontseptsiu reformuvannya ta podalshoho rozvytku systemy upravlinnia derzhavoiu v umovakh nadzvychainoho stanu i v osoblyvyi period»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.09.2017 roku № 283/2017 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 13, 2017 «On the Concept of reforming and further development of the state management system in conditions of a state of emergency and in a special period»: Decree of the President of Ukraine dated September 25, 2017 No. 283/2017]. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/2832017-22678> [in Ukrainian].
17. Rik roboty Verkhovnoi Rady Ukrainy v umovakh viiny [A year of work of the Verkhovna Rada of Ukraine during the war]. *Pres-sluzhba Aparatu Verkhovnoi Rady Ukrainy – Press service of the Apparatus of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/233494.html> [in Ukrainian].
18. Sereda, V.V. (2017). Nadzvychaini pravovi rezhymy u sferi publicznego prava [Extraordinary legal regimes in the field of public law]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia yurydychna – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal series*, 3, 102 [in Ukrainian].